

Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi/JRES, 6(1), 145-157, 2019

2023 EĞİTİM VİZYON BELGESİ, TEKİLLİK VE TRANSHÜMANİZM

2023 EDUCATION VISION DOCUMENT, SINGULARITY AND TRANSHUMANISM

Hüseyin KÖKSAL¹

¹ Gazi Üniversitesi, Temel Eğitim Bölümü, Ankara, Türkiye. e-posta: hkoksal@gazi.edu.tr

Gönderim Tarihi: 13.02.2019

Düzeltilme Tarihi: 08.05.2019

Kabul Tarihi: 13.05.2019

Öz

2023 Eğitim Vizyon Belgesi, “tekillik” kavramına vurgu yaparak başlamaktadır. Tekillik’in bir bilimkurgu ögesi değil, güncel bir gerçeklik olduğunu ifade etmektedir. Tekillik, insanın biyolojik ve mental yapısının ileri teknoloji destekleriyle geliştirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Teknolojinin exposansiyel biçimde gelişmesi, tekillik olgusunun bir kesinlik vurgusuyla savunulmasına yol açmıştır. Pekçok gelecekbilimci, yakın gelecekte, makinelerle insanların birleşeceğini ve bunun, insanlık adına olumlu sonuçlar doğuracağını düşünmektedir. Transhümanizm ise, tekilliğin sonuçlarının insanlığı mevcut durumundan bir üst insanlık seviyesine taşıyacağına ilişkin inançtır. Transhümanistler, pekçok küresel sorunun tekillik sonrasında çözüleceğine inanırlar. 2023 Eğitim Vizyon Belgesi’nde, tekillik ve transhümanizm olgularına karşı eleştirel yaklaşılmaktadır. Bu iki olgunun gerçekliği kabul edilir fakat vizyon belgesi, kendine özgü bir tekillik anlayışı ortaya koyar. Vizyon belgesinde, “bizim tekilliğimiz, insan ile makinenin değil, akıl ile kalbin birleşmesidir” denilir. Bu çalışmada, 2023 Vizyon Belgesi’nde yer alan felsefe, Transhümanizm ile karşılaştırılmalı olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: 2023 vizyon belgesi, Tekillik, Transhümanizm, Eğitim

Abstract

The 2023 Education Vision Document begins with an emphasis on the concept of “singularity”. It specifies that singularity is not a science fiction element but a current reality. Singularity is defined as the development of the biological and mental structure of man with the support of advanced technology. The exponential development of technology has led to the defense of the phenomenon of singularity with an emphasis on certainty. Many futurists believe that people will unite with machines and that this will have positive consequences for humanity. Transhumanism is the belief that the consequences of singularity will move humanity from its present condition to a higher level of humanity. Transhumanists believe that many global problems will be solved after singularity. The 2023 Educational Vision Document is critical of the phenomenon of singularity and transhumanism. The reality of these two phenomena is accepted, but the vision document puts forth a unique understanding of singularity. In the vision document states that “our singularity is the unification of

man and heart, not human and machine". In this study, the philosophy in the 2023 Vision document was examined in comparison with Transhumanism.

Keywords: The 2023 education vision document, Singularity, Transhumanism, Education

Giriş

Man Booker ödüllü Nijeryalı yazar Chinua Achebe, Afrika Üçlemesi adlı romanının ikinci cildinde (2012, s.20) İngiltere adına II. Dünya Savaşı'nda askerlik yapmış bir Nijeryalı eski askere, savaş bittikten sonra köyüne döndüğünde şunu söyletir: "Beyaz adamı gördüğünüzde önünde şapkanızı çıkarın. Çünkü yapamayacağı tek şey bir insan yaratmak". Ancak, aslında "bunu bile" birgün yapabileceklerine dair ucu açık bir inancı da konuşan kişinin genel havasına ekler. Onu dinleyenler ise, söylediklerine inanmaz gözlerle bakarlar. Çünkü onlar, insanın tek başına yaratılamayacağına, bütün insanlarla, tabiatla ve en önemlisi de ruhla birlikte yaratılması gerektiğine inanmaktadırlar; karşılarında konuşan bu batı görmüş, korkmuş ve büyülenmiş gence acırlar ve artık dinlemezler.

21. yüzyıl girişinde, hem Achebe'nin eski askerinin hem de ona inanmayan köylülerin haklı çıkma işaretlerinin kaotik bir biçimde birarada görülmeye başlanmıştır. Yapay Zeka ve Tekillik gibi olgular, insanın yine insan hakkındaki yaratıcı hamlelerini simgelemekte, buna karşılık bütün gelişmişlik iddialarına rağmen "insan-doğa", "insan-öteki" ve "insan-kendisi" ilişkilerinin çıkmaza girmesinin yarattığı endişeler de, Achebe'nin bilge köylülerinin vurguladıkları bütünlük arayışını temsil etmektedir. Esasında sözkonusu bütünlük arayışı da insanın bir başka insan yaratma ve ölümsüzlüğe ulaşma arayışı da yeni değildir. Bu iki büyük sorunsal, insanlık tarihinde, pekçok değişik biçimde işlenmiştir.

Ölümsüzlüğe ulaşma arzusunu işleyen Gılgamış destanı, Lokman Hekim efsanesi, gibi çoğu bilindik efsane bulunmaktadır. Bir "insan yaratma" hiç değilse "bir şeyi insana dönüştürme" yada "insanüstü bir varlık yaratma" fikrini işleyenler ise daha lokaldir. Masallara, efsanelere, edebiyata, sinemaya ve ennihayet teknolojiye konu olmuştur. Örneğin "Lamba ve Cin" konulu doğu masalı, insanın kendinden üstün bir varlığı ortaya çıkarma ve ona kendi istediklerini yaptırma düşüncesinin en bilinen alegorik örneğidir. Cinin gücü sonsuzdur ancak lambasından çıkmak için insan çabasına ihtiyaç duymaktadır. İnsan ise, sonsuz güçte bir varlığı kendi çabasıyla ortaya çıkarma yeteneğine sahiptir ancak, isteklerini sınırlamak zorundadır. Bu kısıtlamalar esasında bir denge ve ölçü arayışıdır ve yukarıda sözü edilen "bütünlük" fikrini esas alır. Bir başka örnek, Golem efsanesidir (Meyrink, 1992). 12. yüzyılda Orta Avrupa'da bir grup haham, kızıl topraktan insan biçimi verilmiş bir nesne yapar ve Tekvin'deki Yaratılış

bölümünden esinlenerek elde ettikleri bilgilerle bu nesneyi insana benzer ama insanüstü bir varlığa dönüştürmeyi dener. Ortaya çıkarmak istedikleri varlığın adı, Golem'dir ve insanın bütün güçlerinin ölçüsüzce büyümüş şeklidir. Doğası tehditkârdır, çünkü yaratmak için yapılan işlemler tek tek geri alınmazsa, dünyada kendinden başka hiçbir “şey” kalmayınca değin büyüyecek ve sonsuza kadar sürecektir. Pinokyo öyküsü (Collodi, 2019), yine tahtadan yapılmış insan biçimli bir nesnenin insana dönüşümünü anlatır. Bu varlık, şaşırtıcıdır, şirindir, insanın yalnızlığını giderir ancak yine de “bir ahlak öğretisine” ve bu öğretinin “yaptırımlarına” ihtiyaç duymaktadır. Yalan söyleyince burnu uzar. Her üç örnekte de, insan doğasında bulunduğu inanılan kötü yanların bir tür ahlak öğretisiyle ve yine ahlaki kısıtlamalarla dizginlenmesi sözkonusudur. Her üçü de insanlık durumuna ilişkin bir eleştiridir. H.G. Wells'in (2019) “Doktor Monroe'nun Adası” adlı romanı da farklı türdeki canlıların insana dönüştürülme çabasını ele alır. Diğer örneklerden farklı olarak bu örnekte, insan doğası “ulaşılamayacak denli özel” olduğu teması bulunur. Bilim öyle kudretlidir ki, hayvanları insanlara dönüştürmek artık mümkündür, doktor Monroe da yalıtılmış adasında bunu başarmış ve vahşi hayvanları ıslah ederek “yeni” bir insan topluluğu kurmuştur. Ancak sorun, onların yeni insanlar olarak “eski doğalarıyla” nasıl başa çıkabilecekleri sorunudur. Bunun için, eşitlikçi ve yaptırım gücü olan bir “yasa” gerekmektedir ve o yasa konulur. Nihayet, adada Monroe'nun başardığı herşey, bu yasanın çiğnenmesiyle yok olur. Popüler bir örnek olarak Asimov (2018) da “Ben Robot” adı altında “insan benzeri” varlıklar yaratır ve onları, uymaları gereken evrensel “robot yasaları” ile kısıtlar. Çünkü onlar, dayanıklıdır, güçlüdür, insanın kısıtlılıklarına sahip değildirler. Üstelik, üstün zekalarıyla evrende yaşamın sürmesinin en ulvi amaç olduğunu farkederek ve tek tehdidin insan olduğu sonucuna ulaşır, evrensel canlılık için türü yokedebilirler.

Örneklerin tamamında, yaratılan varlığa, hukuka yada fiziksel yasaya dönüştürülmüş bir ahlak öğretisi eşlik etmekte; bu, yaratılan varlığın gücünü, arzularını, potansiyelini sınırlamaktadır. Bu durum, yukarıda sözü edilen bütünlük fikrinin zorunluluğunu vurgular. Çünkü, sözkonusu sınırlama, yaratılan varlığın dışında kalan bütün herşeyin varlığı ve iyiliği için gereklidir. Bugün de, makine-insan birleşmesi, yapay zeka gibi olgular, keskin etik tartışmalarla birlikte ilerlemektedir (Muehlhauser & Helm, 2012).

Amaç

Çalışmanın amacı, 2023 Eğitim Vizyon belgesinde sunulan eğitim felsefesinin ana hatlarını, tekillik ve transhümanizm bağlamında değerlendirmektir.

Yöntem

Çalışma dedüktif bir felsefi çözümleme denemesidir.

Geleceğe İlişkin İki Öngörü: Tekillik ve Transhümanizm

Nisan 2017 tarihinde *National Geographic* dergisinde, “Süper İnsan” başlıklı bir yazı yayınlandı (Max, 2017). Son on yıldır benzeri pekçok önemli dergide görülebilecek yazı, “Bir cyborgla ilk karşılaştığımda...” şeklinde başlıyor. Cyborg derken, herhangi bir fiziksel yada mental sorununu ileri teknoloji yardımıyla çözmüş, fiziksel yada mental potansiyelini ileri teknolojiyle arttırmış insan kastediliyor. Yazarın karşılaştığı Cyborg, kendisine takılan mekanik bir üçüncü göz yardımıyla artık renkleri görebilen, Neil Harbisson adında renk körü bir İspanyol sanatçı.

Ray Kruzweil (2017, s.23), ileri teknoloji yardımıyla insanın fiziksel ve mental sınırlılıklarının tümüyle aşılabileceğini, eğer ister ve “biraz daha” çalışılırsa birkaç nano-chip ilave ederek süper-insanlar yaratabileceğini, DNA sarmalımıza “küçük” müdahaleler yaparak genetik olarak yatkın olduğumuz bütün hastalıkları daha doğmadan yok edilebileceğini ve “artık yeter” dediğimiz zaman ölebilecek kadar ömrümüzü uzatabileceğimizi söylemektedir. Kruzweil, “ileri teknoloji ile insanların birleşeceği” (singularity-tekillik) zamanların matematiksel olarak 2030’lu yıllar olduğunu da iddia etmektedir.

Artık güncel bir olgu olarak teknoloji ve insanın birleşmesini ima eden “tekillik/singularity” olgusu, “İnsanlık 2.0/Humanity 2.0”, “Transhumanizm” gibi olguları da beraberinde getirmiştir. Tekillik kısaca, teknolojik gelişmenin, geri döndürülemez, durdurulamaz ve üstel (exposansiyel) biçimde gelişmesinin, insanın biyolojik varlığına ve gelişimine kestirilemez etkilerinin olacağını öngörmektedir. Bu etki, Neil Harbisson örneğinde olduğu gibi herhangi bir biyolojik kısıtlılığın giderilmesi ile sınırlı olmakla kalmaz. Söz konusu etki, insanın biyolojik evriminin/gelişiminin nitelik ve hızını da doğrudan etkileyecek bir karakter taşır. Teknolojik evrim, biyolojik varlığı destekleyen ve dönüştüren, insanı bir üst-insana dönüştürecek olan bir süreç olarak tanımlanır (Dağ, 2017; Uğur, 2018). Teknolojinin gelişme hızının üstel olarak artması ve halihazırda dahi, işlem ve güç potansiyeli insanın sınırlılıklarını aşmış makinelerin varlığı, bu sürecin bir kurgu değil bir gerçeklik olarak düşünülmesini gerekli kılar. Tekillik savunucuları, insanın sahip olduğundan daha büyük bir zekanın teknolojik olarak yaratılmasının arzu edilir olduğuna inanır ve bu yönde interdisipliner çalışmalar yürütürler (Kruzweil, s.19-23).

Transhumanizm ise, tekilliğin sağladığı üstün niteliklerin insan varlığını Üst-insana (post-human) taşıyacağını savunmaya dönük argümanlar geliştiren ve savunan bir sosyal akımdır. Çoğunlukla iyimser beklentilerin dilegetirildiği bu düşünce biçimi, genetik ve teknolojik müdahalelerle, insan varlığını kısıtlayan zaaf ve arazların ortadan kaldırılabileceğini, sağlıklı ve genç yaşam süresinin uzatılabileceğini varsayar. Hatta, tekillik ile ulaşılmış üstün zekaların bizler tarafından kestirilemeyecek çalışmaları sayesinde, insan varlığının kaçınılmaz yönlerinin; ölüm yada yaşlılık gibi, ortadan kaldırılabileceğini, insan hayatının dijital evrende sonsuza kadar sürebileceğini varsaymaktadırlar. Bu varsayım ve beklentiler, insanın bütün yönlerini kapsayan beklentilere dayanır. Öyle ki, bugün yaşamakta olan insana “insan 1.0”, tekillik sonunda yaşaması beklenen insana “insan 2.0” demeye kadar ileri gidilmiştir (Kruzveil, 2017). İnsan zihninin kopyalanması, yapay zeka uygulamalarının ulaştığı aşama ve bunların gelişim ve yaygınlaşma hızları, transhümanistlerin söylemlerini dayandırdıkları kanıtlardır. Onlara göre İnsan 2.0, bir önceki “modele” oranla tartışılmaz biçimde “üstün” olacaktır ve bu üstünlük de herşeyin “daha iyi” olmasını sağlayacaktır.

Transhümanist Ahlak

Transhumanist filozof Nick Bostrom (2005), "Transhümanizmi, “biyolojik sınırlamalarımızı teknoloji yoluyla aşmak üzere olduğumuza dair soyut bir inançtan ibaret değil; aynı zamanda geleneksel olarak tasarlandığı gibi bütün “insan çıkmazını” yeniden değerlendirme girişimidir” biçiminde nitelendirmektedir. Ona göre transhümanizm, insanlığın bu yüzyıldaki yeni durumuna çok yönlü ve yapıcı bir yaklaşım getirmek için bir teklif”tir. Tanımdan da anlaşılacağı gibi, akım bir “gelecek öngörüsü” değil bir “gelecek tasarımı”dır.

Çocuklar için hazırlanan <http://encyclopedia.kids.net.au> adresli sözlükte şöyle bir sunuş yapılmaktadır:

Transhümanizm, insan türünün evrimin son noktasını temsil etmediği, daha ziyade bazen Darwin sonrası dönem olarak adlandırılan, kendi kendini yönlendiren yeni bir evrim çağının başlangıcını temsil ettiği fikrine dayanan, ortaya çıkan bir spekülatif felsefe okulu tanımlamaktadır. Transhümanizm, fiziksel insan sınırlamalarının üstesinden gelmek için sosyal, teknolojik ve bilimsel araçların etkilerini araştırmakla da ilgilenmektedir ve aynı zamanda insani durumu bu yollarla temelde değiştirmeyi savunan bir harekettir. Tüm insanların daha uzun ve sağlıklı yaşaması, entelektüel, fiziksel ve duygusal kapasitelerini arttırması ve bir özgürlük ve refah geleceğinin tadını çıkarması için etik olarak genişleyen teknolojik fırsatlarla ilgilidir.

Alıntıda, teknolojik gelişmeler birer fırsat olarak değerlendirilmekte ve bunların genişlemesinden yani dünyada yaygınlaşmasından ve bütün bunlara eşlik eden bir “etik”ten söz edilmektedir. Ancak, dünyada, kimi geleneksel muhafazakar yapıların ve bazı düşünürlerin “olup biteni” insani yada dinî açıdan sakıncalı bulduklarını belirten görüşlerinden başka, bir

“insan-teknoloji” etiği bulunmamaktadır. Etik sözcüğüyle ifade edilen durum aslında bir iddialar ve beklentiler bütünüdür. İnsanı ve insan aklını merkeze alan Aydınlanma geleneğinin ardından 19. yüzyılın siyasal, ahlaki ve felsefi düşüncelerinden etkilenen Transhumanizmin, tüm insanlığın iyileştirilmesi için küresel bilgi tabanını geliştirmeyi amaçladığının iddia edilmesidir. Örneğin, küresel bilgi tabanı dendiğinde ilk akla gelen kuruluş olan Google’ın mottosu, “don’t be evil” yani, “kötü olma”dır. Ancak, bir şirketin müşterilerine “kötü olmayın” demesi, yaptıklarının bütünlüklü bir etik zemine oturtulmuş olduğu anlamına gelmemektedir. Bununla birlikte yine de, transhumanizm, savunucuları seküler olsun yada olmasın, bir ahlaki temele dayandırılmaya çalışılmaktadır. Örneğin; “seküler hümanizmin felsefi geleneklerinden türetilen Transhümanizm, insanların ahlaki evrenin “merkezi” olarak görülmesi gerektiğini ve insanlığı yönlendiren doğaüstü güçler olmadığını ileri sürmektedir. Geniş tabanlı bir hareket olmasına rağmen, Transhümanizm rasyonel argümanlara ve doğal olaylarının ampirik gözlemlerine yönelir; birçok bakımdan Transhumanistler bir bilim ve akıl kültürüne katılırlar ve yaşamı teşvik eden ilke ve değerler tarafından yönlendirilirler” (Kids.Net, 2019).

Yaşamı teşvik eden ilke ve değerler tarafından yönlendirilen bir akımın, yoksulluk, hastalık, cinsiyet eşitsizliği, çevre kirliliği, kıtlık, küresel ısınma, diğer canlı türlerinin yok oluşu gibi, nedeni insan zaafı olan sorunlarla mücadele etmesi beklenir. Transhümanistler de amaçlarını böyle belirler, âdeta kutsar ve savunurlar. “Transhümanizm, dünyadaki yoksulluk, hastalık, sakatlık, yetersiz beslenme ve baskılayıcı hükümetlerin azaltılması amacıyla bilim ve teknolojinin ahlaki biçimde kullanımına çalışır (Demir, 2018). Pek çok Transhumanist, gelecekteki teknolojilerin ve yenilikçi sosyal sistemlerin tüm yaşam kalitesini artırma potansiyelini aktif olarak değerlendirirken, insan olma hâlinin maddi gerçekliğini iyileştirme ve doğuştan gelen zihinsel ve fiziksel engelleri ortadan kaldırarak yasal ve politik eşitlik vaadini yerine getirme arayışı içindedir.” Kruzweil (2017, s.14) de, tekilliğin tüm dünyada otokratik ve baskıcı rejimleri demokratik sistemlere dönüşmeye zorlayacağını öngörmektedir.

The Economics dergisinin “Ahlak ve Makine” başlıklı sayısı bu konuyu ele alır (aktaran, Braidotti, 2018). The Economics'e göre, teknolojik varlıklar için aktif deneyler aracılığıyla yeni bir etik yaklaşım geliştirilmelidir ve bilhassa üç alana odaklanılmalıdır:

İlk olarak, makine yanlış yaparsa tasarımcı, programcı, imalatçı veya operatörün hatalı sayılıp sayılmayacağını belirlemek üzere yasalar belirlenmelidir. Sorumluluk tayin etmek, karar alma sürecinin arkasındaki akıl yürütmeyi açıklayabilmek için ayrıntılı bir kayıt sistemi gerekmektedir. İkincisi, robotlara etik sistemler yüklediğinde, buldukları yargılar çoğu insana doğru gelmelidir. İnsanların etik çıkmazlara nasıl yanıt verdiği üzerine çalışan deneysel felsefe tekniklerinin de yardımı dokunmalıdır. Üçüncüsü, kendi araçları üzerinden birbirinden oldukça farklı kararlar alması muhtemel mühendisler, etikçiler, hukukçular ve karar alanlar arasında yeni bir disiplinlerarası işbirliği gerekmektedir.

Tekillik olgusu çerçevesinde tartışılan bu “yeni ahlak” yalnızca makinelerin kodlarına yüklenmesi gereken yada onların davranışlarının yargılanması amacıyla ilave ve alışılmadık hukuk çalışmalarının yapılmasını öngörmez. Aynı zamanda Hayvan hakları, çevre ve ekoloji, toplumsal cinsiyet rolleri üçayağı üzerinde, eşitlik arayışlarına cevap vermesi beklenen yeni düzenlemeler de içerir. Bununla birlikte, bu düzenlemelerin, insanın herşeyin merkezindeki alışılmış yerini, ona özel olmaktan çıkaracağını ve bunun aslında bir “indirgeme” olduğunu savunan görüşler de mevcuttur. Örneğin, hayvan hakları ile ilgili “eşitlikçi” görüşleri Braidotti (2018, s.123) şöyle eleştirir:

Ahlaki ve yasal eşitliği hayvanları içerecek şekilde genişleterek onları insanlaştırmak asil bir jest olabilir, ama içsel olarak iki açıdan hatalıdır. İlkin, hegemonik olan insan kategorisini, cömertçe başkalarını içerecek şekilde genişletmek, insan/hayvan arasındaki ikili ayrımı onaylamaktır. İkincisi, hayvanların spesifik oluşunu hepten reddetmektir; hayvanları hep bir elden türler-ötesinin, evrensel etik değer olan empatinin sembolü olarak ele almaktır. Bana kalırsa insan sonrası ilişkilerde mesele, insan/hayvan kaşılıklı-ilişkisini her birinin kimliğini inşa eden şey olarak görmektir. Her birinin “doğasını” hibritleştiren ve değiştiren, etkileşimlerinin ortak paydasını öne çıkaran dönüştürücü ve sembiyotik bir ilişkidir bu. İnsan/insan olmayan sürekliliğinin “ortamıdır” ve sözde evrensel değerlerle niteliklere dair verili ahlaki sonuçlar olarak değil, açık bir deney olarak keşfedilmesi gerekmektedir.

Braidotti'nin eleştirileri, esasında transhümanizmin barındırdığı pagan inanışlarıdır. İnsanın “doğadaki canlı yada cansız herşeyle bir ve aynı olduğu” biçiminde kabaca özetlenebilecek bu inanış, transhümanistlerin çevre sorunları yada hayvan hakları gibi sorunlara bakış açılarında etkili olmaktadır. Tekilliğin, insanlar arasındaki eşitsizlik yaratan/eşitsizlik kabulüne dayanan egemenlik biçimlerinden birine dönüşebileceği; dahası bunun kaçınılmaz olduğu yönünde eleştiriler de bulunmaktadır (Fukuyama, 2003, s.131).

Tekillik ve Transhümanizm olgularının içerdikleri ikilem ve belirsizlikler; “insanın ne” olduğu, “insanın değerinin ne” olduğu ve teknolojinin bunlar gibi, cevapları esaslı bir felsefi zemin gerektiren sorulara etkisinin “nereye kadar” olabileceği gibi tartışmalara yol açmaktadır. Transhümanizm, yukarıda da görüldüğü üzere, hümanizmin şapkadan çıkardığı cin olarak sunulur; kudreti sonsuzdur. Bu tartışmalar, daha çok etik, dinî ve kültürel bağlamda yürütülmektedir. Bu büyük sorulara verilen cevaplar ise doğrudan doğruya ülkelerin hukuk, ekonomi, eğitim sistemlerine sunulmuş alternatif anlayışlar hâline dönüşme eğilimi göstermektedirler. İleri teknolojinin gerek tek tek insanlar üzerindeki dönüştürücü etkisi ve gerekse toplumlar/ülkeler üzerindeki baskıcı etkisi nedeniyle, özellikle gelecek vurgularının çok önemli olduğu eğitim gibi alanlarda, yukarıdaki sorular hakkında yapılan tartışmaların Türkiye de dâhil olmak üzere dünyanın pek çok ülkesinde izlendiği görülmektedir.

Transhümanizm ve Eğitim

İnsanlık tarihinde teknolojik ilerlemeler ilk defa “Peki ama bunu çocuklarımıza nasıl anlatacağız ve onlar anladıklarında nasıl karşılayacaklar?” sorusunu gündeme getirmiştir. Tekerleği, lokomotif, TV’yi otomobil yada bilgisayarı çocukların kendilerinin “dışında” birer araç olarak öğretmek sözkonusu olduğunda, çocukların bu araçların işlevlerini, kullanma kurallarını yada insan hayatıyla etkileşiminin sonuçlarını anlamaları beklenir. Oysa tekiliğin ortaya çıkaracağı sonuçlar, doğrudan doğruya insanın varoluşu biçimi ve imkânları ile ilişkilidir; araca değil öznenin kendisine yöneliktir. Hatta ilerledikçe konu biraz daha karmaşıklaşır; çünkü araç ve özne aslında birbirini var etmektedir. Bu durumda eğitim denildiğinde akla gelen amaç, içerik ve öğretim süreçleri, dahası insanlık durumundan ne anlaşıldığı birer sorun olarak gündeme gelmektedir.

Transhümanizmin çocuklara nasıl öğretileceği konusuna ilişkin bilimsel literatür sınırlıdır. Bununla birlikte pekçok tartışma platformunda sözkonusu eğitimin amaçları ve içeriği, transhümanizme yönelik beklentilerle ve ona ilişkin ahlak tasarımıyla ilişkili olarak tartışılmaktadır. Transhümanizmin aşırı savunucularının beklenti ve iddiaları, her teknolojik devrimin başlangıcında savunucularının yaptıkları gibi “aşırı ve tek taraflı”dır. Genel olarak bunların söylemi şu biçimde özetlenebilir: “Ölümsüzlük, sonsuz sağlık ve mutluluk, sınırsız zeka, küresel sorunları çözülmüş bir dünya ve insanlık gibi, insanın bugüne kadar Tanrıdan beklediklerini bugünden sonra kendisini başarabilir.” Dolayısıyla, ahlak ve buna bağlı olarak eğitim tartışmaları dünyada çoğunlukla dinî kurumlar ve söylemlerle seküler transhümanistlerin karşı karşıya gelmelerini gerektirmiştir (Hughes, 2007). Örneğin, yirmi yıl sonra bir transhümanist öğretmen, ölümü, bir dönem insanın çözemediği veba, cüzzam gibi bir hastalık olarak ele alırsa ve esasında ölümün insanlık için “kötü” olduğunu ve insanın bütün kötülükleri zaman içinde yendiği gibi bunu da yeneceğine duyduğu inancı çocuklara öğretirse, bu öğretmen “Ölüm Allah’ın emri” diyen geleneksel anlayışla karşı karşıya gelecektir (Neal, 2014). Bu noktada sorun, transhümanizmin geleneksel öğretilere alternatif olabilecek bir dizi inanca sahip olup olmadığı sorunudur. Çoğu savunucusunun coşkulu ve âdeta mistik iddiaları, transhümanizmi bu tür bir inanç hâline getirme eğiliminde olduklarını göstermektedir. Bu durumda transhümanizmin eğitim ile ilgili olarak akla getirdiği ilk sorun, din eğitiminin yerine ikame edilmesi ihtimalinin yaratacağı tartışmalardır.

Bununla birlikte, transhümanizmin geleneksel öğretilerin bütünüyle karşısında olmayabileceği görüşü de yaygındır. Goldberg’e göre, “Bu en gelişmiş hümanist hareket, dine benzetilmeye

direnmemelidir.” (aktaran Neal, 2014). Örneğin Treder (2009), “Din Olarak Transhümanizm” adlı makalesinde, özellikle okulöncesi eğitimde transhümanizmin, bilimin ötesinde bir olgu olmasından dolayı, “bilim öğretimi” bağlamında ele alınamayacağını ancak dinden farklılıkların ve benzerliklerin netleştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Din eğitiminde yararlanılan “kıssaların”, dini çocuklar için daha erişilebilir ve anlaşılabilir kıldığı düşüncesi, transhümanistleri de mitolojiden yararlanma arzusuna itmiştir. Bu arzunun iki dayanağı vardır. İlki, dünya kültürlerinde yer alan pek çok mitolojik unsur, transhümanizmin ütopyik ahlakını destekler nitelikte olmasıdır. Özellikle pagan mitleri, insanın ölümsüzlüğünü, doğayla birlik olma durumunu ve öteki canlılarla eşit ilişkilerini işlemesi bakımından transhümanizmin beklentilerini destekler niteliktedir. İkincisi ise, transhümanistler arasında siper-pagan alt kültürler doğmaya ve örneğin Mormon Transhümanist derneği gibi bazı dernekler, transhümanizmi geleneksel dinî mitlere eklemeye başlamışlardır (Olson, 2011). Bunların sonucunda transhümanizmin öğretimi için özellikle pagan mitolojiden yararlanılması gerektiği görüşü ağırlık kazanmaktadır.

2023 Vizyon Belgesi ve Transhümanizm

Olgu, Türkiye’de bilimsel literatürde henüz detaylı bir biçimde ele alınmış değildir. Daha çok felsefede “üst-insan” figürünün işlendiği düşünürlerle ilişkilerini konu eden çalışmalar mevcuttur (Dağ, 2017, 2018). Olgunun eğitim bağlamında tartışıldığı çalışmalar sınırlıdır (Aksu, 2018; Uğur, 2018; Uğur, Güler, Yıldırım & Karabacak, 2018). Bunun dışında kimi düşünce platformlarında (Her-An, 2013) tartışılmıştır. Buna karşılık, 2023 Eğitim Vizyon Belgesinin Milli Eğitim Bakanı Ziya Selçuk’un sunuşunun ikinci paragrafında “tekillik” olgusu, altı çizilerek dile getirilmiştir. Bu durum, vizyon belgesine ilişkin yapılan kimi değerlendirmelerde önemli bulunmuş ve “resmi bir belgede görülmeye alışık olunmayan” şeklinde değerlendirilmiştir (Sözer, 2019). Tekillik, kısa zaman içinde, bütün bileşenleriyle toplumsal hayata ve bütünlüğü içinde insana bakışta etkin bir değişken olacağını kabullenilmesiyle, “gelişmelerin izlendiği” ima edilmektedir. 2023 Eğitim Vizyon Belgesi’nin sunuş kısmı şu cümlelerle başlamaktadır:

İnsanoğlunun bugüne kadar sahip olduğu, geçmişi binlerce yıla dayanan bilimsel ve kültürel birikim kimi zaman yaşananları açıklamakta yetersiz kalabilmekte. İnsan ve teknoloji etkileşiminde ibrenin makineleşme yönünde ilerlediğini düşünen çok sayıda uzmanın eskiden bilimkurgu olarak değerlendirilen senaryoları, günümüzde yaşananların sıradan, canlı ve güncel bir aktarımı şeklinde görülmektedir.... Sanayileşmede dördüncü büyük kırılma şeklinde ifade edilen bu yeni “tekillik” dönemi biyolojik, dijital ve fiziksel olanı tek vücutta birleştirmek gayesindedir. Yapay zekâ konusunda süregelen çalışmalar, makinelerin insandan öğrendikleriyle, insanoğlunun öğrenme ve zekâ üzerindeki tekeli kırma aşamasına geldiğinin iddia edildiği noktaya varmıştır.

Belgedeki, “teknoloji ve insan etkileşiminde ibrenin makineleşme yönünde ilerlediği”, eskiden “bilim kurgu olan kimi olguların bugünün güncel gerçekliğini oluşturduğu”, “tekillik döneminin biyolojik, dijital ve fiziksel olanı tek vücutta birleştirmek gayesinde” olduğu gibi ifadeler, yukarıda kısaca özetlenen gelişmelerin farkında olunduğunu gösterir niteliktedir. Belge, tekillik ve transhumanizm olgularına ve savunucularının beklentilerine ihtiyatla yaklaşmaktadır. Sözü edilen olguların kavramsal altyapısı ile tarihsel ve teknik gelişiminin göstergelerinin gerçekliği kabullenilmekle birlikte, bunların eğitim politikalarının belirlenmesinde bütünüyle etkin olmadıklarını açıklıkla dile getirmektedir. “Ancak, teknoloji alanındaki yenilikleri; yaşamı kolaylaştırmalarına rağmen, dünyanın tamamen farklı bir yöne sürüklenmeye başladığının yegane işaretleri olarak kabullenmek doğru değildir.” (MEB, 2018, s. 7). Bu yönüyle, transhümanizm savunucularından ayrılmaktadır. Örneğin Klichowski (2015), “İnsansı-Makinelerin (Cyborg) Dünyasında Transhümanizm ve Eğitim Fikri” adlı makalesine “Bizler, birer insansı-makineyiz.” diyerek başlamaktadır. Türkiye’de, konuyla ilgili bilimsel yayınların azlığı, dolayısıyla konunun Türkiye için “bilinmez” oluşu göz önüne alındığında, Milli Eğitim Bakanlığının konuya ölçülü ve eleştirel yaklaşımı önemlidir. Bu yaklaşım, “bizim tekilliğimiz, insan ve makinenin birlikteliğinden ziyade akıl ve kalbin birlikteliğidir” biçiminde, insanın ve onun “kalp” ile ifade edilen aşkın değerinin önemine değinilmektedir. Belgenin, transhümanizmde açıkça görülen, bugünün yakıcı sorunlarının çözümünü tekillik sonrasına bırakma, yada tekillik sonrasında anlamsız kalacakları düşüncesiyle görmezden gelme eğilimini taşımadığı görülmektedir. Tersine, bugüne ait tüm değişkenlerin gözetilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (MEB, 2018, s.7).

Gerek transhümanistlerin söylemlerinde gerekse 2023 Vizyon Belgesi’nde “insan merkezlilik” vurgusu sıkça yapılmaktadır. Ancak, “insan” tanımları oldukça farklıdır. Transhümanistler, insan olmanın önümüzdeki kısa vadede anlamının değişeceğini ve insanın “biyolojik, dijital ve fiziksel” bir ortaklık hâline geleceğini düşünmektedirler. İleri teknolojiyle ve elbette belli etik kaygılar gözetilerek zenginleştirilmiş olan insan hammaddesi ancak “insan” olarak düşünülebilir. Bu durumda, sözkonusu zenginleştirmeye ekonomik, siyasal yada kültürel engellerden dolayı ulaşamayan bir çocuk, insandan çok “doğum sonrası varlık” olarak nitelenebilir (Neal, 2014). Bu bakış açısı, ayrımcı ve yeni-ırkçı bir yaklaşımın belirtisidir. Vizyon belgesinin “insan merkezliliği” ve “insan” tanımı ise iki yönden bu bakış açısından farklılaşmaktadır. İlki, daha kapsayıcı olmasıdır: “İnsanlık denilince kendi toplumu hariç herkesi dışlayan bir uygarlık anlayışını kabul etmemiz mümkün değildir”. İkincisi ise, insan olma hâlini, bir “donatılma” değil, insanın kendi “özüne dayalı” bir olgunlaşma süreci olarak

görmesidir. Belge, insanı, “öz, ruh, kalp, akıl, madde ve bedeniyle bir bütün” olarak tanımlamaktadır (MEB, 2018, s.16). Bir bütün olarak düşünülmesi gereken insanın olgunlaşması ise “...insana ait evrensel, yerel, maddi, manevi, mesleki, ahlaki ve millî tüm değerleri kapsayan ve kuşatan bir olgunlaşma, gelişme, ilerleme, değişim e ahlak güzelliğidir” (MEB, 2018, s.15). Belgede, insanın bu bütünlüklü olgunlaşması ile eğitimin ilişkisi şöyle formüleştirmektedir: “...bireyi beşerlikten insanlığa tekamül ettiren *ruh* eğitim felsefesine, duyum, duygu ve biliş işlevlerini düzenleyen *psişe* eğitim kuram, yöntem ve uygulama stratejilerine, *somatik* yapı ise, eğitimin uygulama ortam ve araçlarına” tekabül eder (MEB, 2018, s.16).

Tekillik ve buna bağlı olarak transhümanizmin kimi aşırı savunucularının, tekillik sonrası insanlık durumunu Renan’ın deyişiyle “insanın yine kendisinden ilahlar yaratması” biçiminde özetlediklerine yukarıda değinilmişti. Bu durum 2023 Vizyon Belgesi’nde örtük bir biçimde eleştirilmektedir. “Hakikati parçalama çabasına girişmeyen, insanın evren içindeki muazzaz yerini putlaştırmayan çift kanatlı bir varlık ve bilgi anlayışı”ndan sözedilmektedir. “Putlaştırmama” vurgusu, yukarıda sözü edilen savunucuların aşırı beklentilerle yüklü söylemlerine verilmiş bir cevap niteliğindedir. Belge olgunlaşmadan, Golem’in sınırsız büyümesini, Pinokyo’nun ahlaki bir kısıtlama olmaksızın yaşamasını yada lambadan çıkan cin’den isteyebileceklerimizin sonsuz olmasını beklemez. Tam tersine, insanın olgunlaşmasının “hakikatin bütünlüğüne saygı duyan bir eğitimle” ancak mümkün olduğuna inanır. Buna karşılık, transhümanistler, insanın olgunlaşmasını ileri teknoloji yardımıyla arttırılmış zekanın başarabileceklerinin artışı olarak tanımlarlar.

Sonuç ve Öneriler

Tekillik, birkaç örnekle açıklandığı üzere, hızla yaklaşmakta olan bir teknolojik aşamadır. Üstelik bu aşamadan, insana yapacağı varsayılan katkılarının çeşitliliği ve boyutları nedeniyle dünyada bir kurtarıcı felsefe akımı hâline gelen transhümanizm ile gün geçtikçe daha fazla kutsanmaktadır. Bununla birlikte, ilerlemenin kendisi de doğuracağı ikilemler de henüz kuluçka aşamasındadır. Türkiye’de ileri teknoloji daha çok ekonomik kalkınma ve ulusal güvenlik ile ilişkilendirilmektedir. Pekçok sosyal platformda ileri teknoloji şirketlerinin yıllık kâr oranları paylaşmakta ve bu durum, ana uyarıcıymış gibi düşünülmektedir. Tekillik ve transhümanizmin gerçek boyutları ve kaynakları ise, kısıtlı çeviri yayınlar yada sosyal platformlarda daha çok tartışılmaktadır. Sözkonusu kavramların bilimsel biçimde ele alınmaları gerekmektedir. Ancak, 2023 Vizyon Belgesi’nde “tekillik” olgusuna vurgu yapılması, oldukça

önemli bir ikaz ve yönlendirme olarak ele alınmalıdır. Milli Eğitim Bakanlığının tekillik ve transhümanizm kavramlarına ilgiyle fakat eleştirel yaklaştığı vizyon belgesinde açıklıkla görülebilir. Belge, transhümanistlerin tekilliği “her sorunu beklenmedik parlaklıkta çözecek” bir insanlık aşaması olarak sunmalarına karşılık, belge, insanın bütünlüğünü ve olgunlaşmasını ana hedef olarak ele almaktadır. Buna karşılık, sözkonusu olgunlaşmayı ve bütünlüğü ifade eden kavramlara kısaca değinilmiştir. Bu kavramların ve işaret ettikleri felsefenin, insan anlayışının üniversiteler yada düşünce kuruluşları tarafından daha derinlikli ve sistemli çalışmalarla açıklanması, kendine özgünlüğünün temellendirilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Achebe, C. (2012). *Afrika üçlemesi, artık huzur yok.* (Çev. N. A. Erbil). İstanbul: İthaki.
- Aksu, O. (2018). *Ağ toplumundan transhümanist topluma: Teknoloji ve toplum. Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 4(4), 10-14.*
- Asimov, İ. (2018). *Ben robot.* (Çev. E. Odabaş). İstanbul: İthaki.
- Bostrom, N. (2005). *Transhumanist values.* [in Ethical Issues for the 21st Century, Ed. Frederick Adams (Philosophical Documentation Center Press, 2003); reprinted in *Review of Contemporary Philosophy, May, Vol. 4*
- Braidotti, C. (2018). *İnsan sonrası.* (Çev. Ö. Karakuş). İstanbul: Kolektif.
- Collodi, C. (2019). *Pinokyo.* (Çev. E. Berköz), İstanbul: İş Kültür.
- Dağ, A. (2017). Hümanizmin radikalleşmesi olarak transhümanizm. *Felsefi Düşün Dergisi(9).*
- Dağ, A. (2018). Nietzsche ve transhümanizm bağlantısı üzerine bir değerlendirme. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, Bahar(25), 207-224.*
- Demir, A. (2018). Ölümsüzlük ve yapay zekâ bağlamında trans-hümanizm. *Online Academic Journal of Information Technology, 9(30), doi: 10.5824/1309-1581.2018.1.006.x.*
- Fukuyama, F. (2003). *İnsan ötesi geleceğimiz.* (Çev. Ç. A. Fromm). Ankara: ODTÜ.
- Her-An. (2013). *Transhümanizm.* <http://her-an.org/?s=transhumanizm> sayfasından erişilmiştir.
- Hughes, J. J. (2007). *The compatibility of religious and transhumanist views of metaphysics, suffering, virtue and transcendence in an enhanced future.* Institute for Ethics and Emerging Technologies. <http://ieet.org> sayfasından erişilmiştir.

- Kids.Net. (2019). *Transhumanism*. <http://encyclopedia.kids.net.au/page/tr/Transhumanism> sayfasından erişilmiştir.
- Klichowski, M. (2015). Transhumanism and the idea of education in the world of cyborgs. (Ed. H. Krauze-Sikorska & M. Klichowski). *The educational and social world of a child. discourses of communication, subjectivity and cyborgization* içinde (s.431-438). Poznan: Adam Mickiewicz University.
- Kruzweil, R. (2017). *İnsanlık 2.0*. (Çev. M. Şengel). İstanbul: Alfa.
- Max, D. T. (2017). *Süper insan*. National Geographic: http://www.nationalgeographic.com.tr/makale/nisan_2017/super-insan/3883 sayfasından erişilmiştir.
- MEB. (2018). *Güçlü Yarınlar İçin 2023 Eğitim Vizyonu*. Ankara: MEB.
- Meyrink, G. (1992). *Golem*. (Çev. S. Duru). İstanbul: Simavi.
- Muehlhauser, L. & Helm, L. (2012). *Singularity hypotheses: Asciant if i cand philosophical assessment*. (Ed. E. Amnon, J. Søraker, J. H. Moor & E. Steinhart) içinde. Berlin: Springer.
- Neal, M. (2014). *A transhumanist wants to teach kids that "death is wrong"*. Motherboard: https://motherboard.vice.com/en_us/article/ypwdqw/a-transhumanist-wants-to-teach-kids-that-death-is-wrong sayfasından erişilmiştir.
- Olson, N. (2011). *Transhumanism for children*. Institute for Ethics and Emerging Technologies: https://ieet.org/index.php/IEET2/more/transhumanism_for_children sayfasından erişilmiştir.
- Sözer, M. A. (2019). *2023 Vizyon Belgesi 'nde Temel Eğitim*. SETA-Perspektif (227).
- Treder, M. (2009). *Transhumanizm as religion*. Institute for Ethics and Emerging Technologies: <https://ieet.org/index.php/IEET2/more/treder20090724/> sayfasından erişilmiştir.
- Uğur, S. (2018). Transhumanizm ve öğrenmedeki değişim. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 58-74.
- Uğur, S., Güler, E., Yıldırım, H. & Kurubacak, G. (2018). *Transhümanist çağda mega açık üniversitelerin yeniden yapılandırılabilmesi için stratejik karar modeli ile bir blokzincir uygulamasının geliştirilmesi*. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 5-11.
- Wells, H.G. (2019). *Dr. Moreau'nun adası*. (Çev. A. Kaftan). İstanbul: İthaki.